

Kriza mira

U cik zore rađao se na istoku novi dan, kad je sunce jednoga velikog života stiglo na zapad. Na onom humku, gdje je krv svoju prolio apostolski prvak, u sjeni veličanstvene Michelangelove kupole rastajao se sa životom na oko skršeni starac, ali uistinu div, kojega je ime bilo na ustima cijeloga svijeta — Pijo XI. I svjetska štampa metnula mu u tom svečanom trenutku na usta riječi: »Mir, mir, o Isuse...!«

Bilo je to 10. veljače o. g. I ako navedene riječi nijesu Pijeve, ali misao — misao je Pijeva. Svjedoči nam to njegov uzvišeni nasljednik. Nije prošlo ni mjesec dana, kad se s vatikanske stražarnice zaorio poziv narodima, poziv pojedincima, da se svi založe za mir: »Ovoj našoj očinskoj poslanici — tako je radio raznosio glas novoga poglavice Crkve katoličke širom svijeta — ovoj našoj očinskoj poslanici želimo dodati želje za mir i poziv, da se zalažu za mir, za onaj mir, koji je naš prethodnik pobožne uspomene preporučivao s tolikom upornošću i za koji se molio u svojim pobožnim molitvama, za koji se i žrtvovao, bio spreman da žrtvuje i svoj život, samo da bi postigao svoj cilj — najveći poklon Svevišnjega. Svi ljudi, koji imaju srca, žele mir, jer je plod pravde i milosrđa...«

Te riječi izrečene s tako kompetentna mjesta kao plemenita reakcija na vidik, koji puca s ove visine, pokazuju, da se jedno od najvećih dobara čovječanstva — mir, pravedni mir, »najveći poklon Svevišnjega«, kako ga zove papa, nalazi u krizi. I zaista u poruci Kristova namjesnika čitamo i riječi: »Imamo pred sobom viziju, da velika zla djeluju po svijetu, i da nas Svevišnji šalje u pomoć nenaoružanima, ali punima pouzdanja!«

★

Nije potrebno biti ne znam kako vidovit, da čovjeku dođe do svijesti, kako je mir zaista u krizi. Ono, što je Donoso Cortes napisao, mogli bismo opetovati svi: »Pogledao sam oko sebe i vidio sam profane zajednice bolesne i klonule, sve ljudske stvari u neredu i konfuziji; vidio sam narode pijane od vina, pobune i slobodu, gdje ostavlja svijet...« S koliko više prava može i mora to govoriti Stražar s vatikanske izvidnice!

Ali može li uopće pogled na svijet, pogled na tok povijesnice čovječanstva, pogled na ljudski život i nastojanje dati sliku mira? Nije li život pojedinca čovjeka, a još više život ljudske zajednice poput morske pučine, na koje se površini uvijek poigravaju bar na kojem kraju vjetrovi, na koje se površini javljaju

razne struje, što morsko ogledalo razbijaju i daju mu nemiran izgled? Stoviše: na koje se površini mogu pjeniti, mogu tutnjiti i bjesniti i razbijati valovi, ali koja u svojoj nutrinji ipak krije mirno krilo za svoju djecu? Da li je ta očigledna kriza mira samo površinska? Kako duboko zahvaća ona? Je li možda uzmutila sve do dolje, uskomešala i uzvitlala sav talog, što se može naći na dnu onoga misterija, kojemu je ime čovjek? Je li ostavila koji kutić, u koji se zavukao mir, da jednoga lijepog dana opet izade na svoj pobjedonosni put, što vodi ljude, što vodi čovječanstvo k najvećoj sreći, koja im se može nasmijati na ovom svijetu?

»Tantum est enim pacis bonum, veli sv. Augustin u svojem glasovitom djelu *De civitate Dei*, ut etiam in rebus terrenis atque mortalibus, nihil gratius soleat audiri, nihil desiderabilius concupisci, nihil postremo possit melius inveniri. — Jer je mir toliko blago, da se obično čak i u zemaljskim i prolaznim stvarima ništa radije ne sluša, ništa željnije ne željkuje, ništa na poslijetku bolje ne može naći...« A onda svojim poznatim oštroumljem i duhovitošću opisuje mir u pojedinostima: »Pax itaque corporis est ordinata temperatura partium — tjelesni mir jest sredena ugođenost dijelova; pax animae irrationalis, ordinata requies appetitionum — mir nerazumne duše sredeno utišavanje poželjenja; pax animae rationalis, ordinata cognitionis actionisque consensus — mir razumne duše sredeni sklad spoznaje i djelovanja; pax corporis et animae, ordinata vita et salus animantis — mir tijela i duše sreden život i dobro živoga bića; pax hominis mortalis et Dei, ordinata in fide sub aeterna lege obedientia — mir smrtnika i Boga sredena poslušnost u vjeri vječnom zakonu; pax hominum ordinata concordia — mir ljudi sredena sloga; pax domus, ordinata imperandi obedientique concordia cohabitantium — kućni mir sredena sloga ukućana u zapovijedanju i slušanju; pax civitatis, ordinata imperandi atque obediendi concordia civium — državni mir sredena sloga građana u zapovijedanju i slušanju; pax caelestis civitatis, ordinatissima et concordissima societas fruendi Deo et invicem in Deo — mir nebeske države najsredeniije i najslozeniije društvo uživanja u Bogu i među se po Bogu; pax omnium rerum, tranquillitas ordinis — mir sviju stvari jest staloženost reda. A red je razmještaj jednakih i nejednakih stvari, koji svakoj daje svoje mjesto — ordo est parium dispariumque rerum sua cuique loca tribuens dispositio«! Tako sv. Augustin.

Mir dakle može prožimati sve počevši od vrhunca ljudskoga života u zajednici, kojega je organizam državna, kojega su organi

obiteljske zajednice, pa sve do najskrovitijih žilica pojedinačne duše i tijela. Ali sve to može biti i obratno domenom nemira. A može nešto od toga biti žrtvom uznemirenosti, a nešto uživati »dulcedinem pacis, quae omnibus cara est — slast mira, koja je draga svima«, da se i opet poslužimo riječima velikog hiponskog biskupa. O tom, kako je duboko prodro nemir, koliki je dio područja mira zauzeo nemir, zavisit će i veličina, i dubljina krize mira... U koje je sve zone prodro nemir u današnjem svijetu? Kako je duboka ta bolna kriza, bolna, jer nigda se ne pojavljuje, ako nije nešto bolesno u ljudskoj zajednici, u odnosu naroda prema narodu, u odnosu staleža i društvenoga sloja prema staležu i društvenom sloju, u odnosu članova obitelji, u pojedincu čovjeku; kako je duboka ta bolna kriza?

Hoće li biti previše, ako kažemo, da je ta kriza jako jako duboka; da je čovječanstvo kao jedan veliki bolesnik, na kojega bi pristajala ona sv. Pisma: »A planta pedis usque ad verticem non est in eo sanitas — od tabana na nozi do tjemena na glavi ili od glave do pete nema na njemu zdrava mjesta«? Ogladajmo samo u nekoliko skokova toga velikoga bolesnika: ogledajmo prilike u međunarodnim odnosima, prilike unutar državnih zajednica u staleškim odnosima, prilike u obiteljima, prilike u pojedinim dušama!

★

Međunarodni se odnosi dandanas definiraju brojem mitraljeza i avijona, veličinom topova, tonažom brodova i mnoštvom plinskih maski te napokon množenjem stanovništva, ali gledanim tek pod jednim vidikom: koliko će pojedino godište dati rekruta! Milijarde se troše na oružanje; svi međunarodni odnosi svedeni na najkraću formulu mogu se definirati onom starom: »si vis pacem, para bellum — hoćeš li mir, a ti se spremaj za rat!«. Formula, koja je konkretnim izričajem posvemašnje krize mira, formula, koja pokazuje, da je mir samo na oko na svijetu, a uistinu da su mu već duboko podrovani temelji. I nehotice dolaze čovjeku na pamet riječi jednoga crkvenog oca iz 5. vijeka, sv. Izidora Peluziote, koji veli: »Mir je božanska stvar, ako je spojen s pravdom, ali ako je to dvoje jedno bez drugoga, gube ljepotu kreposti. Jer i razbojnici i vukovi među se u miru žive, ali prvi na propast ljudi, a ovi na zator ovaca; stoga ne bih nikako nazvao mirom, kad ga ne resi pravda. Akoli ova pridode, tada će se tek pravo zvati mirom. Stoga i Krist kaže: »Nisam došao, da donesem mir na zemlju, nego mač«. A da toga nije rekao zato, što bi zabacivao i osuđivao svaki mir, nego samo onaj, koji se vjenčao sa zlom, vidi se odatle, što na drugom mjestu veli: »Dajem vam svoj mir!« Jer pravi je mir onaj, što ga pravda i ljubav čine dobrim. Mir je bez sumnje jedno od najvećih dobara čovjeka i cijelog čovječanstva. I stoga je moralna dužnost svakoga čovjeka, da nastoji oko mira. Ali može nastati i situacija, kad postaje upravo nemoralno spasavanje mira naime onda, kad mir postane

Molohom, koji traži da mu se žrtvuje sve, pa i najneotuđivije vrednote čovjeka i čovječanstva. Nego i u tom slučaju te prema tome u svakom je slučaju, kadgod se pojavi kriza mira, to očiti znak, da bilo na koji način i bilo s koje strane nestaje staloženosti reda, da se narušuje sloga, jer je mir ljudi sređena sloga, a mir sviju stvari staloženost reda. U čemu se pokazuje dandanas u međunarodnoj krizi mira nestaloženost reda i rušenje sloge?

Kad ne bi bilo tragično, bilo bi zaista komično, da se u doba konjunktura za materijalistički svjetovni nazor, za dijalektički i historijski materijalizam, govori o sukobu dvaju ideja: ideje demokracije i autoritativnih režima! I ljudi vjeruju u taj sukob, uzrujavaju se radi njega: jedni vide sve spasenje samo u demokraciji, a drugi u totalitarnosti autoritativnih režima. Već se što-više znaju formirati i stranačke grupacije pod ovim parolama. A postoji li taj sukob uistinu? Znače li te ideje zaista ono, što im javno mnijenje pripisuje? Zauzima li ideja, načelo u životu moderna čovjeka uistinu tako odlučno mjesto?

Prije negoli odgovorimo na ta pitanja, neka mi bude dopušteno upozoriti na jedan klasičan primjer, koji pokazuje, što za današnji javni i međunarodni život znači ideja. Mislim ono načelo, koje se nakon svjetskoga rata pronosilo od usta do usta kao najveća svetinja, kao ključ, koji otvara put k rješenju svih velikih problema, što muče čovječanstvo, što su mučili napose stari kontinent — Evropu, načelo samoodređenja naroda!

Kršćanska je filozofija, a s njom i Crkva — nije mi poznato, da se najkompetentniji forum u Crkvi igda pozivao na načelo samoodređenja! — stajala s dosta velikom rezervom prema tom načelu barem u onom smislu, koji mu dadoše najprije Napoleon, a onda Cavour svojim »plebiscitom«, a naročito za svjetskoga rata predsjednik U. D. A., Wilson. Da bi to načelo vrijedilo kao vrhovno u životu pojedinih naroda bez ikakova obzira na juridičke, historijske, geografske i ekonomijske veze, nije kršćanska filozofija mogla prihvatiti već zbog ovoga posve jednostavnog razloga, što je pravu samoodređenja naroda korijen u pravu samoodređenja ili ličnoj slobodi pojedinca čovjeka. Ako dakle lična pojedinčeva sloboda nije neomeđena nikakovim obzirima, onda to ne može biti niti pravo samoodređenja cijelih nacija. Ali taj glas razbora jedva se i zamjećivao u zaglušnoj buci nove spasenosne formule. Pragmatizam momentane situacije rodio je to načelo i tražio njegovo priznanje, a za ostalo se nije pitalo, nego se to načelo primjenjivalo onoliko, koliko se činilo da traži dani momenat. Prohujalo je odonda jedva dvadesetak godina, i mi smo bili svjedoci, kako se znalo mirno prijeći preko toga »svetog« načela, i kako se počeli isticati drugi historijski, ekonomijski i sl.

* Jedva je i potrebno upozoriti, da nam je pred očima pretjeravanje, koje je neizbježivo, kadgod se s kojim načelom neiskreno postupa. Osim toga ne valja nikada zaboraviti, da mi Hrvati i bez obzira na samoodređenje imamo neotuđivih historijskih prava i nikad neprekinutu hrvatsku državnost.

principi kao pozvani geografi, koji treba da narišu novu geografsku sliku staroga svijeta...! Pragmatizam momenta došao je u sukob s nekada svetim načelom, pa se stoga našle nove formule. Nije načelo stvaralo nove prilike, nego su prilike stvorile nova načela. Nije razum dao temelj, na kojemu će se podići solidna i jaka zgrada, nego je morao dati fasadu za zgradu, dignutu na savim drugim temeljima...

Slično je s idejama, koje se navodno otimlju za prevlast u javnom životu čovječanstva, s demokracijom i autoritativnošću vođa. Pridemo li čisto načelno k pitanju: što će donijeti ljudskom društvu spasenje, demokracija ili autoritativni režim, morat ćemo priznati, da je to pitanje naopako postavljeno, da ne ćemo dobiti nikada pametnijega odgovora od onoga, što ga je već dala kršćanska filozofija s velikim Stagiritom na čelu, odgovora, kojemu se i autentično crkveno učiteljstvo — »*Ius imperii*, veli Leon XIII., *per se non est cum ulla reipublicae forma necessario copulatum*« (Immortale Dei, 1885.). »*Ex variis reipublicae generibus, modo sint ad consulendum utilitati civium per se idonea nullum Ecclesia respuit*« (Libertas 1888.). »*Non ad se putat Ecclesia pertinere, quae maxime forma civitatis placeat.*« (Sapientiae christianae 1890.) — i teorijski i praktički pridružuje. A taj odgovor glasi: svaki od tih stilova ima svoju osnovnu krasnu i zdravu misao, koja ga nosi i osposobljuje, da dade gradnji ljudskoga društva svoj pečat posebnih vrednosti, što ih drugi ne može dati. Ali istodobno ima i svojih loših strana, zbog kojih će zatajiti, iz kojih se jasno vidi, da ni u jednom od njih nije cijeloga dobra nego samo dio, dijelak njegov, i da će prema tomu dijeliti sudbinu svega konačnoga, stvorenoga. Val će vremena izdići na svojim leđima sad jedan od tih oblika sad opet drugi, a društvene tvorevine, vezane uz njihovu sudbinu, pokazivat će tokom povjesnice fluktuaciju: autoritativne režime zamijenit će demokracije, a ove opet autoritativni režimi. Raznim prilikama i raznim vremenima i raznim narodima odgovarat će bolje jedno pa opet drugo. I stoga borba za svodenje na jedno od toga kao na zajednički nazivnik u svih naroda, u svim prilikama mora biti promašeno; takovo nastojanje ne može nicati iz načelnoga stava, nego tu i opet pragmatizam (»*il sacro egoismo*«) stvara načela, izmišlja teoriju. I opet ne vodi razum, nije temeljem stalno i nepovredljivo načelo, nego se zida na drugim temeljima, a ova idejna natezanja imaju dati tek fasadu.

No ako temelji nisu čvrsti, ako temelj nije stanac kamen načela, može li zgrada biti solidna i trajna? Politička tehnika kao da se natječe s modernom arhitekturom: dižu se tvorevine, koje će trajati od danas do sutra; geografija se neprestano mijenja, i nastavi li se tim tempom, tim stilom, na tim temeljima, ne će nam više trebati atlas, nego ćemo se orijentirati na karti Evrope tek po dnevnim novinama ili možda čak radioemisijama...! Mir je

staloženost reda, rekao je hiponski biskup; toga u međunarodnim odnosima nema. A nije li možda uzrok baš u tom, što ne vode načela djelo, nego obratno prema djelu — bilo ono razumno ili ne — kroje se načela? U tom, što je načelna orijentacija dandanas vrlo često tek »l'esprit d'escalier«, mudrost, koja naknadno stiže; najprije se stvaraju činjenice, a onda se traže načelna opravdanja?

★

Ali podimo dalje! Očita je kriza mira u pojedinim narodima u odnosu staleža prema staležima, u odnosu društvenih slojeva prema društvenim slojevima. Govorimo o socijalnoj krizi, o socijalnoj revoluciji. Svi znamo, što znače imena Sovjetska Rusija i crvena Španija, koja je izdahnuła, a kompetentni i upućeni tvrde, da nije već došlo do oružanog sukoba između autoritativnih i demokratskih režima samo zbog toga, što je nadvladao strah od socijalne revolucije i građanskoga rata. Činjenica jest, da su se čak i naši marksističke pacifiste od neki dan silno okomili na Francusku, što nije zagazila u rat... U čemu se pokazuje u povijesti socijalne krize, u današnjoj krizi nestaloženost reda i rušenje sloge?

Tko je pozorno prošao povijest socijalne nevolje, koja i nas bije; tko otvorena oka prati peripetije te na mahove upravo očajničke borbe, taj će priznati, da se borba vodi u znaku teze neograničena individualizma i antiteze neograničena kolektivizma. Kad je u prvoj polovici prošloga stoljeća počela industrijalizacija sjeverozapadne Evrope, bačena je parola slobodne konkurencije, neograničene individualne slobode, koja je poput teških kola zašla gustim redovima malih ljudi i bacila ih pod svoje točkove. Mali producent izgubio je samostalnost, svoju kućicu svoju slobodicu, morao u službu neograničene individualne slobode, koja mu je onda — čudna li paradoksa! — ispijala krv, premda je i on bio individuum! Pa i danas vlada velika nesigurnost za većinu pojedinaca i opasnost, da ne dospiju pod točkove društvenih kola, koja će onda bez ikakvih skrupula prijeći preko njih!

Odakle je nikla misao, kako je došlo do proklamacije neograničena prava individua? Je li to bio plod razuma, koji je uzidavao vječna načela u temelje društvenoga poretka? Čovječanstvo je znalo i moralo znati jedno vječno i temeljno načelo, što ga je Crkva kroz sve vjekove jasno i glasno proklamirala, naime načelo o nepovredljivom dostojanstvu ljudske osobe. Vječno i temeljno načelo, koje se ne može obići, kad se radi o bilo kojem socijalnom pitanju. Da se na to pitanje nije obaziralo, jasno je već odatle, što je došlo do takove razdiobe dobara, da je jedan plivao u slasti i lasti, a mnogi skapavali od gladi ne mogući živjeti dostojno čovjeka; jasno je odatle, što se masi ljudi nije uopće dalo, da im dođe do svijesti, da i oni nose u sebi dostojanstvo ljudske osobe; jasno napokon odatle, što je u načelu o nepovredljivom dostojanstvu ljudske osobe ipak sadržana i istina, da je ta osoba po svojoj biti socijalna te da iz toga slijede njezina ne samo prava nego i

dužnosti prema zajednici! Nije se tu radilo o vječnom i nepokolebljivom načelu, koje bi se razumno primjenjivalo na tadašnje prilike, nego se prema momentanoj konjunkturi, prema momentanim interesima počela proklamirati nova načela tobože sa znakom apsolutnosti...

I došlo je do reakcije. I moralo je doći. Jer ljudska je priroda ipak u dubljini svojoj racionalna pa se ne može cijeli svoj vijek hraniti apsurdima. Pa je li ta reakcija pošla sa sigurnoga temelja rečenoga vječnog načela? Dosta je samo mirno i objektivno analizirati one gigantske napore, one velike korake izvan staze — grandes passus extra viam — počevši od Marksova komunističkoga manifesta, njegove nauke o višku vrijednosti te dijalektici historije sve do krvavih revolucija u Rusiji, Španiji i Meksiku, da se uvjerimo, kako o tom ne može biti ni govora!

Nauk o višku vrijednosti usred najbujnijega cvata materijalizma uči ni manje ni više, nego upravo da je čovjek stvoritelj, koji svojim radom iz ništa stvara svu vrijednost t. j. upravo s t v a r a, što u ono doba čovjek nije smio tvrditi ni o Apsolutnom Biću bez rizika, da postane smiješan! Dijalektika naročito u historiji — non obstantibus quibuslibet — bez obzira na sve kontradikcije same ideje i bez obzira na sve ono natezanje činjenica na Prokrustovu postelju očito ide samo za tim, da što brže i sigurnije dođe do promjene društvenog poretka, navodno u korist potlačenih, iskorišćavanih! No što se dogodilo? Kolektiv je postao sve, a pojedinac ništa; onaj, komu je trebalo i komu se navodno htjelo pomoći — proleter — ostao je i opet kratkih rukava. Promijenila su se imena, zamijenile uloge, ali zlo je ostalo isto, pače i naraslo, jer je nekoliko ugnjetavača stalo vršiti svoj posao s još manje inteligencije i s još manje svijesti odgovornosti, negoli se to događalo prije. Da se i opet nije uzelo kao temelj solidno i vječno načelo, jasno je i odatle, što to načelo doduše priznaje, da je nemoguće, da se pojedinac čovjek razvije do svoje potpunosti bez kolektiva, bez društva, prema kojemu stoga pojedinac mora imati i svetih dužnosti, ali ujedno pokazuje i to, kako kolektiv, kako društvo gubi svaki smisao i svaki raison d'être onim časom, kojim pojedinac čovjek postane ništica, izgubi nepovredljivost samosvršne pojedinke, dostojanstvo ljudske osobe i postane čisto sredstvo. Jer zbroj ništica daje samo ništicu.

Ne moramo li dakle i opet utvrditi činjenicu, da s krizom socijalnoga mira ide uporedo i načelna orijentacija kao »l'esprit d'escalier«, mudrost, koja se tek naknadno naručuje i naknadno stiže, pa i onda naopako. Načela nisu temelj postupka, nego tek fasada njegova... Je li to tek slučajno?

★

Ali podimo dalje i zađimo malko u obiteljsku zajednicu! O krizi obitelji već je i banalno govoriti. Tko je imao prilike zaviriti u naše ženidbene sudove te promotriti ondje, kako brojevi uru-

džbenih zapisnika iz godine u godinu rastu; štoviše — nije ni to potrebno: tko se malko okrenuo u životu, tko je makar jednom samo pokrenuo ozbiljni razgovor s kime o obiteljskom životu, tome je jasno, da Pijo XI. nije tek u nestašici druge teme izdao svojih okružnica »Casti connubii« i »Divini illius magistri«, okružnica o problemima obitelji i odgoju djece.

I s obzirom na obiteljski život i s obzirom na brigu za djecu ima nepisanih nepokolebljivih načela, što su ucijepljena u krv i meso čovjeku, koji nije zaslijepljen predrasudama, što im je izvor u mutnim dubljinama i provalijama ljudskih strasti te u zagušljivom životu dalekom, kabinetskom zraku nesavjesnih eksperimentatora, kojima se ipak čini najpodesnijim predmetom za pokuse sam čovjek. Ta načela stavljaju kao smisao i cilj i kao zvijezdu vladaricu obitelji — dijete; ta načela postavljaju oca obitelji za glavu i kormilara te za zaštitnika i skrbnika, koji će lađicu obiteljskoga života s najmilijim si bićima na svijetu sigurnom rukom upravljati kroz sve životne jade i neprilike; ta načela među majku i ženu u obitelj, kao srce, što će domu davati onu toplinu, bez koje je i samo domaće ognjište hladno.

Pogledamo li sad makar i sasvim površno današnju obitelj, udarit će nam u oči, da joj je temeljem sve prije negoli ta načela. Snizivanje čovjeka do čistoga sredstva u rukama kapitalističkih magnata ili kolektivističkih silnika odvušlo je ženu od njezina biološkoga zadatka, od onoga, u čemu je nitko živ na svijetu ne može nadomjestiti čovječanstvu, te uvukla u poslove, u kojima je često puta više na smetnju negoli na korist. Sebični egoizam, neobuzdana želja za uživanjem i plitko nastojanje u svemu biti jednakom muškarcu i opet ju je otudilo djeci i domaćem ognjištu; više nema intimnoga kuta, gdje bi se čovjek malko smirio i dospio srediti svoje misli i svoja nastojanja, nego bolesna jurnjava u sve to veću neizvjesnost obuzima moderno čovječanstvo, kojemu još samo jedno lebdi pred očima: lov na užitke! Razumljivo je onda, da je nagon afirmirao svoje gospodstvo kao nikad prije te postao ciničkim ideologom, koji nas usrećuje novim pogledima na obitelj i stvara nova načela, polaže nove temelje spolnom izivljavanju čovječanstva, što izgubivši pod nogama Bogom samim posvećeno tlo obiteljskoga života neprestano kao pijano tetura i pada iz močvare jednoga apsurdna u močvaru drugoga apsurdna...

I opet se dakle pred očima našim pojavljuje dobro poznata slika: načela se tek naknadno naručuju; nisu temelj, koji bi čvrsto i sigurno nosio zgradu ljudskoga socijalnog života, nego olovni krov, koji svojom težinom hoće da pokopa trulu i rahlu građevinu! Je li to tek slučajno; je li ta koincidencija bez ikakove uzročne veze?

★

A kako je s pojedincem čovjekom? Može li se barem tu kazati, da se život ne tka od krova nego od temelja? Može li se tvrditi, da se tu posjeduju jasna i sigurna načela, koja se konze-

kventno provode u život? Priznajem, da ovo pitanje može zvoniti kao ironija, upravo kao sarkazam; zastupati načelno stanovište može čovjek danas ponajčešće tek uz riziko, da bude smatran — idiotom! Izuzmemo li onu šačicu katolika, koji se vjerno okupljaju oko svojega autentičnoga učiteljstva i dosljedno nastoje provoditi u život njegove direktive, svuda tamna magla beznačajnosti, koja ide već tako daleko, da se upravo o n a diže na načelo!

Ima li današnji čovjek jasan i siguran pogled na svijet i život? Ima li određeno i sigurno shvaćanje Boga, duše, slobode, sama sebe, ljudske zajednice, obitelji? Ako je govor o Bogu, tad on može za današnjega čovjeka biti materija, može biti »nadindividualna duša« kao Eriku Becheru, »nadosobna cjelina« kao Hansu Drieschu, iracionalni postulat praktičkoga uma kao Kantu i onima, koji ga slijede, biologijski izdanak našega bića kao modernističkim agnosticima, riječju sve ono, što subjektivizam svakoga pojedinca želi dati kao sadržaj pojmu Boga: Bog je za moderna čovjeka sve i ništa!

Ili duša? Što je duša za modernoga čovjeka? Svežnjić doživljava, koji veže u jedno ovo malo blata, što se kod smrti razilazi, sjena materije, refleks neobuzdane igre nekih nesvijesnih sila i nagona, čestica nekoga mutnog nesvijesnoga apsolutnog Bića, što u njoj dolazi do svijesti, i što god koga još volja. Najpodesniji objekt za neozbiljne viceve, najveća ropkinja u službi materije ili kolektiva ili kojega drugog modernoga božanstva...

Ili ima li današnji čovjek određeni stav prema slobodi, prema vrijednosti svojega ja, prema obitelji te uopće ljudskoj zajednici? Ako je govor o slobodi, ta modernom čovjeku može biti lijepa iluzija, maskirani determinizam, krajni slučaj ili limes u beskonačnom nizu patologijskih proživljavanja čovjekovih; ako je govor o vrijednosti vlastitog ja, tad je taj ili sama dobrota, kojoj treba tek bodrenjem davati prilike i poticaja, da se izivi, ili je inkarnirana zloća, koja čini čovjeka gorim od nerazumne životinje; čovjek je u nekim slučajevima idol, kojemu se valja klanjati, kojemu se za volju valja odreći vlastitog mišljenja i predati na milost i nemilost, a u drugim, u većini slučajeva, on je ništica, koja mora biti sretna, ako je naprosto pregaze. Ako je govor o bilo kojoj vrijednosti ljudskoga roda, tad nema nijednoga stupnja iznad ili ispod ništice, na koji ne bi mogla doći svaka pojedina od njih. Je li onda čudo, da je neka skeptična rezignacija, neka načelna letargija, koja ne da pojedincu niti da povjeruje u snagu svojega razuma, sjela na prijestolje? Ignoramus et ignorabimus — Plovi, plovi, moja lađo, u kojgoder kraj; ja ti cilja još ne nadoh, sama cilj si daj! to je načelni temelj, na kojemu pojedinac istrpane nutrinje gradi svoj život, ako se tu uopće još i može upotrijebiti izraz — graditi!

Je li onda čudo, da danas postoji posebni tip takozvanih »jakih« ljudi, kojima je vječno na ustima pitanje: »Što je istina?«, ali koji se i dobro čuvaju, da ne dobili pravi, ozbiljni odgovor na

vlastito pitanje; koji misle, da je uzvišenije, da je sublimnije tražiti, vječno tražiti načela, negoli ih jednom naći pa iz njih povući konzekvencije; koji su uvjereni, da je najdostojnije čovjeka pokucavati na vrata istine, ali kad si pokucao, brže bolje pobjeći od straha, da se ne bi vrata otvorila te izvirilo štogod, što bi sve prije moglo biti negoli fasada za onaj životni stil, koji se vlastitom ukusu najviše sviđa!

I opet dakle beznačelnost kao temelj, a načela kao fasada! Pa je li taj današnji čovjek smiren u sebi? Uživa li on mir — taj najveći poklon Svevišnjega? Nije potrebno, da stanem citirati sve one bugaršnice, što su ih spjevali oni velikani duha, koji su vladali perom i stilom te znali zaodjenuti sad u plač sad u čežnuće sad opet u ironiju i sarkazam svoje razbijanje od nemila do nedraga na putevima i stazama duha. Dosta će biti, ako stavim dva pitanja: prvo pitanje, nije li baš ovo načelo beznačelnosti, ovaj »ignoramus et ignorabimus!« krik očaja, što se uzvija iz duše, koja je izgubila svijetlo istine i stazu dobra? Drugo pitanje: ruku na srce najprije ti, hrvatski katolički intelektualče, koji si sačuvao vjeru otaca svojih, pa reci: što se javlja u tvojoj duši na očigled onih problema, što ih u svojem krilu nosi život, na očigled onih pitanja, što ih tebi intelektualcu nameće zagonetna budućnost i tvoja i tvogjega naroda, ako odmisliš kompas nepokolebljivih načela i istina svoje vjere, vječne istine i pravde i providnosti Božje? Ima li život za te uopće još smisla bez Boga, bez vječnosti, bez duše, bez Krista, bez suda Božjega? A onda ruku na srce ti, cijenjeni prijatelju, koji si možda pogasio svijetla na nebu duše svoje, koji si rekao zbogom vjeri otaca svojih, vjeri djetinjstva svojega, ruku na srce i reci, kako ti je u onim časovima, kad utihne zaglušna buka stotinu sitnica i gluposti, koje znaju ispunjavati svakidašnjicu nas ljudi; reci, smiješ li prekoračiti svetište duše svoje, a da ne počneš gubiti tlo pod nogama, a da ti ne bude upravo nepodnošljivo, a da ti sa svih strana iz vlastite nutrinje ne stanu grmjeti riječi pjesnikove: »Oj ti, što goriš od ideala silnih vječitih; ta sjajna vatra crna bit će smrt; kad u ideale počneš sumnjati!«

★

Zar nije upravo očito, da ova pratnja, kojom nemir kao sjena prati teorijsku i praktičku beznačelnost, nije slučajna, nego upravo neminovna? Ne pokazuje li to već i ova indukcija naša, što je tek u nekoliko poteza skiciramo, a koju bismo mogli, da je prostora, još mnogo jače razraditi u detalje? Ne dokazuje li to upravo klasički isključujući svako drugo tumačenje kao arguentum a contrario Crkva katolička i oni njezini sinovi, koji se zaista svom dušom povode za tom Majkom svojom?

Na svojem putu kroz vjekove Crkva ponajčešće mora slušati, kako joj naročito zadnjih stotinu godina dovikuju krilatice: vjera bez dogmi, etika bez vjere i metafizike, moral bez petrificirane dogmatike; vjera je život, a ne mrtve dogme; svejedno je

napokon što vjeruješ, glavno je, da pošteno živiš! Pa kad se ona na sve to gluha usuđuje još i danas izilaziti pred svijet s dogmama, koje stavlja kao osnov sviju odnosa prema sebi, kao temelj svakomu raspravljanju uopće, tad je u očima modernoga čovjeka pojavom, koja nadire s mrakom srednjega vijeka u moderno doba prosvjećenosti, izazivlje žalosne reminiscencije inkvizicijskih lomača, vjerske tolerancije, koja je tražila hekatombe ljudskih žrtava, te napokon žanje i sažalni i prezirni i superiorni smiješak sublirnih duhova nad teologijskim cjepidlačarenjima! Ali Crkva sama smatra to svoje držanje brigom i nastojanjem oko čistoće istine i načela, vođenjem brige ne samo o ljubavi, nego i istini, ne samo o istini, nego i ljubavi. Ona tvrdi, da je ta njezina briga za čistoću istine i načela i nastojanje oko toga, da se ona sačuvaju, jednako vrijedna, pače još možda i vrijednija, negoli nastojanje oko djela ljubavi. Ona dovikuje današnjemu čovjeku, da bi barem on kao svjedok gorkih plodova, kojima rodi zabluda bezboštva, gaženja dostojanstva ljudske osobe i kolektiviziranja čovjekova, mogao i morao shvatiti, što znači i kolika je usluga za čovječanstvo, kad ona — Crkva — ustaje bez kompromisa, pa i uz cijenu najvećih žrtava na obranu istine i načela; kad uči, da je jednako vrijedno umrijeti u službi istine kao i službi ljubavi, da istina ima pravo tražiti od nas sve žrtve, što ih može tražiti ljubav...

Pa koji je plod toga shvaćanja u Crkvi? Već smo naveli riječi Donosa Cortesa: »Pogledao sam oko sebe i vidio sam profane zajednice bolesne i klonule, sve ljudske stvari u neredu i konfuziji; vidio sam narode pijane od vina, pobune i slobodu, koja ostavlja svijet...« Malo iza toga nastavlja isti pisac: »Tada sam sebi zadao pitanje: ne potječe li ova konfuzija, ova anarhija, ovaj sveopći nered otuda, što se zaboravilo na osnovna načela moralnoga reda, kojega je Crkva Kristova mirotvorni čuvar i koja ga jedina posjeduje? Moja se slutnja pretvorila uizvjesnost, kad sam se uvjerio, da danas jedina Crkva pruža prizor organizirana društva; da je ona jedina mirna u općoj uznemirenosti; da je ona jedina slobodna, da jedino u njoj podanik sluša s ljubavlju zakoniti auktoritet, i da se auktoritet sa svoje strane pokazuje punim dobrote i pravednosti u svojim naredbama; da je ona jedina plodna velikim građanima, jer ima mudrost života i mudrost smrti, života, koji stvara svece, i smrti, koji stvara mučenike...«

I stojeći pod dojmom prizora, što se otvara pred njegovim očima na očigled Crkve katoličke Donoso Cortes poput proroka daje pouku čovječanstvu: »Pod utiskom toga čuda, kazao sam profanoj zajednici: Ti tražiš red, potraži tajnu reda kod one, koja je savršeno uređena. Tražiš slobodu, idi u školu onoj, koja je slobodna. Tražiš mir, ne ćeš ga naći osim u Crkvi i po Crkvi; ona jedina ima čudesnu snagu, da sve umiri i da dušama povrati mir. Tražiš kršćansko shvaćanje javne vlasti, studiraj velika djela

velikih papa. Tražiš tajnu društvene hijerarhije, ispitaј slavni niz biskupa. Želiš znati, kako se može održati dostojanstvo u poslušnosti i poslušnost u dostojanstvu, pogledaj plemenitu falangu svećenika. Želiš radati sinove, koji znadu živjeti i umrijeti za domovinu, traži kod Crkve tajnu posvećenja i mučeništva!»

Beznačelnost je izvor nemira svuda: u javnom bilo to sad međunarodnom bilo narodnom socijalnom životu i u privatnom bilo obiteljskom bilo ličnom životu. A čuvari mira i reda, jer mir je »tranquillitas ordinis«, jesu načela i to načela uzidana u temelje, a ne kao fasada našega života. »Veritas liberabit vos — istina će vas osloboditi!« (Iv. 8, 31) rekao je Krist. I stoga samo odanle ne djeluje smiješno, nego ozbiljno i dostojanstveno glas: »Pax Christi in regno Christi« ili »Opus iustitiae pax — mir je plod pravde«, gdje je istina, gdje su načela nada sve. Samo po svojoj Crkvi nudi nam Krist i danas paomu mira, samo preko nje šalje nam svoj pozdrav »Pax vobis — mir vama!«

Karlo Grimm D. I.